

“ ”

“Komunitateko adineko baten esanak liburukoak baino balio handiagoa du”

Paula Laita Pallares
Soziolinguistika ikerlaria

Irurtzunen bizi den bilbotarra. Hamar urtez Kanadako Columbia Britainiarrean bizi, lan egin eta ikertu du t̄silhqot'in herriko yunešit'in komunitatean. Nenqayni ch'i hizkuntza indigenaren biziberritze plana diseinatu eta martxan jartzeko prozesuan egin du bere doktorego tesia eta gaur egun Soziolinguistika Klusterrean dihardu ikerlari ibilbideari jarraipena ematen.

ASIER BASURTO ARRUTI IBAI ARRIETA / ARGIA CC BY-SA

Nola heldu zinen Kanadako komunitate indigena batean bizitzera eta haien hizkuntza berreskurapenarekin konprometitzera?

2012an, masterra amaitu ondoren, kanpora bizitzera joatea erabaki nuen. Vancouverren bost hilabete pasa ondoren, lan kontuengatik Williams Lake herrira mugitu eta natur eskola batean lanean hasi nintzen. Herriko lagun baten senarrak t̄silhqot'in gobernu indigenan lan egiten zuen eta yunešit'in komunitateko buruzagiarekin kontaktuan jarri ninduen, nire ikasketak eta jatorria eza gututa interesa azaldu baitzuten.

Urtebetez aritu nintzen eskolan boluntario eta, bide batez, hizkuntza ikasten. Komunitatean ikerketa bat egiteko interesa agertu zuten eta, aldi berean,

Kanadako Gobernuak dirulaguntzak atera zituen hizkuntza indigenen biziberritze prozesuak bideratzeko. Hortik sortu zen nire lanpostua izango zena: yunešit'in komunitatean t̄silhqot'in hizkuntza biziberritzeko proiektuaren koordinatzailea. Hizkuntza batzorde bat sortzen eta hizkuntza plana garatzen laguntzea zen nire egitekoa.

Nor dira t̄silhqot'inak?

T̄silhqot'in lurraldea Columbia Britainiarren barnealdean kokatuta dago. Vancouverretik zazpi ordura kotxez, iparralderantz. Nahiko lurralde handia da, baina t̄silhqot'inak 4.500 pertsona inguru dira eta horietatik 700 dira hizkuntza hitz egiteko gai. Sei komunitatetan bizi dira eta ni yunešit'in komunitatean bizi izan naiz. 1866an ezarritako *Indian Act* legetik

eratorrita, sistema kolonialak erreserbak sortu zituen, eta erreserba horietan eratu dira gaur egungo komunitateak.

Herri indigenen zapalkuntza hizkuntzatik harago joan zen, ezta?

Politika koloniala izan zen “haurren barneko indigena hiltzea”. Indarrez eramaten zituzten haurrak komunitateetatik eskola erresidentzialetara, gutxienez urtebeterako; kasu batzuetan hamar urterako. Ume asko hil ziren suizidioengatik eta gaixotasunengatik, besteak beste. Ingelesezt hitz egitera behartuta zeuden, zigorrak jasotzen zituzten bestela. Gehiegikeria sexual eta hilketa ugari azaleratu dira azken urteotan. Esperientzia horiek sortutako trauma oso bizirik dago. Gaur egun 50 urte baino gehiago dituen oro eskola horietatik pasatuko da.

“‘Hiriko indigenak’ eta ‘komunitateko indigenak’ bereizten dituzte. Hizkuntza biziberritzeko plangintza prozesuan ere gai potentea izan zen. Nola berreskuratu gure kultura, eta Facebook erabili horretarako? Batzuentzat gaizki dago hori”.

Trauma horrek ekarri du hizkuntzaren transmisio etena. Hiztun batek ez du berez erabakitzen bere hizkuntza uztea. Baina hizkuntza minarekin lotzean gertatzen da, batzuetan. Gaur egun eskola erresidentzialik egon ez arren, hori bizitako pertsonen seme-alabekin t̄silhqot’in hitz egiteari uzten diote eskolan hasten direnean.

“ ”

Hizkuntzaren transmisioa eten bada ere, kulturaren transmisioa oso bizirik dago

Eta zein da bertako hizkuntzaren egoera?

Beste hizkuntza indigena batzuekin gertatu den bezala, ezer egiten ez bada, hamar urtetan desagertzeko arriskuan dago. Hiztun osoak, hizkuntza erabiltzen dutenak, zaharrak dira. Hiztun hartzaileek, hizkuntza jaso bai baina transmititzen ez dutenak, 50 urte inguru dituzte. Transmisio naturala etenda dago; gurasoek ez diete ondorengoei pasatzen. Ni hasi nintzenean ezarri zituzten hizkuntza programak eskolan, baina ez dago murgiltze eredurik. Kasu gehienetan eskolatik jasotzen dute hizkuntza, etxetik baino gehiago; nahiz eta haien aiton-amonek badakiten eta erabiltzen duten. Hizkuntza biziberritzeari begira, transmisioa bermatzea eta murgiltze eredia zabaltzea dira lehentasunak.

Zein toki du hizkuntzak herri horren kulturen?

Komunitate honetan, behintzat, argi dute hizkuntza biziberritzea garrantzitsua dela. Herri izaera indartsua dute eta berreskurapenaren alde daude. Identitatearekin lotzen dute eta t̄silhqot’in izateko elementu garrantzitsua da. Dena den, euskaldun egiten gaituena euskara den moduan, t̄silhqot’in egiten zaituena lurraldea da. Lurrarekin lotura izan behar duzu; eta hizkuntza behar duzu, lurrarekin hitz egiteko. T̄silhqot’in hizkuntza menderatzen ez duten gazteek zati hori falta zaiela sentitzen dute.

Hizkuntza indigenez jardutean askotan agertzen da ingurune naturala eta ingurune kulturalaren arteko loturaren ideia. Zertan ikusten da?

Kultura eta lurra oso lotuta daude. Têlqhôqot'in izateko, têtqhôqot'inek egiten dituzten gauzak egin behar dituzu: ehiza, arrantza, fruitu bilketa... Espiritualitateari lotutako zeremoniak ere funtsezko elementua dira. Hori guztia lurrarekin lotuta dago. Hizkuntzaren transmisioa eten bada ere, kulturaren transmisioa oso bizirik dago.

Espiritualitate hori erlijio independente bat da ala kristautasunarekin lotuta bizi dute?

Nahasketa dago. Zaharrenak kristau sinestunak dira, baina gazteak ez. Eta beraien espiritualitatea ere badaukate. "Sortzaileaz" hitz egiten dute, jaingo bati erreferentzia eginez bezala, baina beren espiritualitatean garrantzitsuena arbasoekin eta naturarekin harremana izatea da.

Nola bizi da indigena izaera eta mendebaldar gizarteak dakarren bizimoduaren arteko harremana?

Denetarik dago. Mendebaldeko gizartean bizi dira; lur orotako ibilgailuak dituzte eta supermerkatuan erosten dute. "Oso têtqhôqot'in" direnak nabarmetzen dituzte: denda batean bizi zena, bertako kulturaren murgilduta bizi dena... Baina ez diote uko egin nahi mendebaldar gizarteak eskaintzen dizkien aukera batzuei, adibidez, unibertsitatera joateari.

“ ”

Nire rola da datuak kudeatzea eta bermatzea lanak balio akademikoa izango duela; baina jakintza herriarena da

"Hiriko indigenak" eta "komunitateko indigenak" bereizten dituzte. Hizkuntza biziberritzeko plangintza prozesuan ere gai potentea izan zen hori. Nola berreskuratu gure kultura, eta Facebook erabili horretarako? Batzuentzat gaizki dago hori. Gazte gehientzat ez. Baina têtqhôqot'inen kankak, adibidez, ez dituzte Interneten jarri nahi heldu askok, komunitatearenak direlako, eta batzuk sakratuak ere bai, eta jabetza galduko duten sentsazioa dutelako.

Zein da Kanadan eta Columbia Britainiarrean jatorrizko herrien hizkuntzekiko eta kulturekiko politikaren markoa?

2007an *Aitortza eta Errekontziliazioa* agentzia sortu zen gobernua eta herri indigenen arteko harremana bideratzeko. Dirulaguntza ildoak sortu zituzten, *Egia eta berradiskidetzearen eguna* jaiegun nazionala ezarri dute, eta têtqhôqot'in herriari barkamena eskatu diote Parlamen-

tuan beren buruzagiak hil eta zintzilika-tzeagatik.

Politikoki gauzak aldatzen ari dira, eta ikusten da, baina komunitateetan aldaketa horiek ez dira praktikan hainbestekoa. Gobernuarekiko menpeko sentitzen dira eta gehiago eskatzen dute.

Zenbaterainoko batasuna dago herri indigenen artean, gobernuaren aurrean hitz egin eta negoziatzeko, adibidez?

Herri indigenen artean borroka latzak egon izan dira lurraldeagatik eta baliabideagatik, baina gaur egun badituzte erakunde batzuk herri indigena gehienek partekatzen dituztenak. Horien bidez negoziatzen dute gobernu federalarekin aldaketa klimatikoaz, komunitateetako osasun baldintzez...

Eta nor dira komunitate indigenen ordezkariak?

Têtqhôqot'inen sei komunitateetako bakoitzak bere gobernua, bere buruzagia eta bere sailburuak ditu. Eta gero têtqhôqot'in guztien gobernua dago. Gauza batzuetan têtqhôqot'inen buruzagiak ordezkatzeko du herri osoa, baina normalean komunitate guztietako buruzagiek osatutako taldea da herriaren ordezkaria.

Ez dituzte onartzen Kanadako muga politikoak eta eskualdeak. Beti naziotik naziora hitz egiten saiatzen dira: têtqhôqot'in herria Kanadarekin. Ez dute onartzen Columbia Britainiarreko erakunde bitartekaritza.

Hizkuntza biziberritzeko plangintza diseinatu eta koordinatzeaz gain, doktorego tesia egin duzu prozesu honen inguruan. Nola sortu zen aukera?

Plangintza prozesuaren hasieran, ikerketa egin behar genuen diagnostikoa edukitzeko; jakiteko zenbat hiztun zeuden eta prozesua aurrera eramateko zein baliabide zeuden, besteak beste. Ikerketa handiago baten zati moduan ulertzeko aukera ikusi genuen. Baldintza objektiboak eta komunitatearen hautemateak ezagutzeko saiakera egin genuen, gainera. EHUren Euskal Hizkuntzalaritza eta Filologia doktorego programarekin harremanetan jarri nintzen eta onartu zuten programan sartzea.

Baliatu dituzu guretzat ohikoak diren ikerketa teknika batzuk, baina baita metodologia indigenak ere. Zer dira horiek?

Krisi batetik sortu zen hau. Ni, nire bizitzan, komunitateko kide nintzen, baina ikerketan ikerlaria eta ikertuak ginen. Ez nengoen eroso. Urte bat baino gehiago eman nuen marko metodologikoa garatzen, horri konponbidea bilatu nahian. Azken urteetan, Kanadan ikerlari indigenak indarrean zeuden eta hainbat hitzaldi eta antzekoetan haien berri zuzena izan nuen.

Ikerlariaren rola da datuak kudeatzea eta bermatzea lanak balio akademikoa izango duela; baina jakintza herriarena da eta ikuspegia haien mundu ikuskeran oinarritutakoa. Komunitatearen gauzak egiteko era, protokoloak, eta abar kontuan hartu ditut. Oso garrantzitsua da, emaitzak baliagarri izateko, haien ikuspegitik sortutakoak izatea. Arlo akademikoan ekarpena egiteaz gain, arlo praktikoan ere egin behar du ekarpena ikerketak: emaitzak komunitateari itzuli eta bertan aldaketak eragin.

Ikerketarako erabili dituzun metodoak komunitatearen ohiko zenbait dinamikatan oinarrituta daude. Zertarako erabiltzen dituzte beraiek?

Eskolan lan egitean, adibidez, eguneroan erabiltzen dituzten zenbait dinamika baliatu nituen. Adibidez, zirkulu partekatuak. Hori ez da borobilean eseri eta hitz egitea. Zeremonia oso bat da, protokoloarekin, kanteekin, intsentsuarekin... Dena egiten da eta egin behar da. Eta ulertzen da momentu horretan sortzen den ezagutza gure arteko harremanean sortutakoa dela, denok elkarrekin sortutakoa. Erabaki politikoak hartzeko ere horrelako zeremoniak egiten dituzte, kantuekin, otoitzekin, danborrekin...

Eta unibertsitatean dagoen testuinguru konpetitibo eta burokratikoan metodologia horiek homologatzea erraza izan da?

Subjektibotasunean oinarritutako ikerketa da. Komunitateko adineko baten esanak liburu batean irakurritakoak baino balio handiagoa du. Liburu gutxi daude tšilhqot'in herriaren ezagutza jasotzen dutenak, eta gehienak tšilhqot'inak ez diren idazleek idatzitakoak dira. Metodologia indigenetan ahozko iturriak oso garrantzitsuak dira.

Zaila izan zen unibertsitatearen epeak betetzea. Bi lengoia desberdinetan hitz

“ ”

Prozesu pertsonala egin behar dugu euskaldun batzuk, indigena batzuk bezala, trauma, aurreiritziak edo erruduntasuna gainditzeko

egiten dute unibertsitateak eta komunitateak. Euskal Herrian badugu beste sentsibilitate bat kontu honekin, eta arlo akademikoan Ipar Amerikan eta Ozeanian ere erabiliak dira, beraz, moldatu gara.

Zer ekarri duzu euskal soziolinguistikarentzat baliagarria izan daitekeena?

Hizkuntzaren gaiari modu holistikoan begiratu beharra nabarmenduko nuke. Hizkuntza kulturarekin, herriarekin, lurrarekin, familiarekin eta osasunarekin lotuta. Maila askotako eraldaketa prozesu moduan ulertzea. Hizkuntzarekin

harremana ulertzeko modua eta bizitza edo harremanak ulertzekoa.

Adibidez, hizkuntza berreskuratzen duen pertsonaren osasun mentala eta fisikoa hobetzen dela ulertzen dute, eta baita osasuntsu dagoen pertsonak hizkuntza berreskuratzeko baldintza hobekak dituela ere.

Parekotasunak ikusi dituzu euskaldunon eta tšilhqot'inen artean?

Hasieratik ikusi dut hori. Nire gaur egungo egoera eta bizimodua oso lotuta daude nire biografia linguistikoarekin. Nire birraitona izan zen familiako azken euskal hiztuna, nik ikasi arte. A ereduaren eskolaratu nintzen eta gero euskaltegia ikasi. Euskara biziberritzeko prozesuaren emaitza naiz, eta hori izan da nire interesa bizitza osoan. Lan mundura eramanez gero. Kanadan ere indigenengana interes horretatik hurbildu nintzen. Prozesu pertsonala egin behar dugu euskaldun batzuek, indigena batzuek bezala, trauma, aurreiritziak edo erruduntasuna gainditzeko. Eta oso

garrantzitsua da zu nor zaren jakiteko hizkuntzaren egitekoa, identitatearekin lotuta. Hori ez badago, puzzlea ez dago osorik.

Euskal Herriatik Kanadara askoz gehiago begiratu izan da ingelesaren eta frantsesaren arteko hizkuntza-gatatzagatik eta Quebec-eko hizkuntza politikagatik. Nola lotzen da hori hizkuntza indigenekin?

Indigenentzat frantsesa eta ingelesa hizkuntza kolonialak dira. Ez dute ulertzen frantsesaren berreskurapenarena. Beren errealitateak urrun ikusten dute. Gainera, Quebecen hizkuntza indigenen egoera ez da ona eta frantsesaren egoerarekiko sentsibilitatea duten pertsonekin ere ez dago hizkuntza indigenekiko sentikor izateko bermerik.

Kanadan hamabi hizkuntza familia eta 60 hizkuntzatik gora daude, horien %60 Columbia Britainiarrean. Oso zaila da hizkuntzen ofizialtasuna praktikara eramatea. Lurralde batzuetan Inuit familiako hizkuntza batzuk ofizialak dira. Beste lurralde batzuetan hizkuntza indigenak daudela onartzen da, baina ofizialtasunik eta hizkuntza eskubideen bermerik gabe. Migratzaileen hizkuntza asko ere badaude, egoki kudeatu beharrekoak. ●